

27. Наливайко Д. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI – XVIII ст. / Дмитро Наливайко – К. : Основи, 1998. – 578 с. 28. Документи об освободительной войне украинского народа. – К. : Наукова думка, 1965. – 827 с. 29. Горобець В.М. Білорусь козацька: Полковник Іван Нечай та українські змагання за Південно – Східну Білорусь (1655 – 1659) / В.М.Горобець. – К. : Інститут історії України НАН України, 1998. – 98 с. 30. Документи Богдана Хмельницького (1648 – 1657) / Упоряд.: І.Крип'якевич, І.Бутич. – К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1961. – 740 с. 31. Мицик Ю. Політичні концепції Богдана Хмельницького: деякі аспекти реалізації / Юрій Мицик // Доба Богдана Хмельницького (до 400 – річчя від дня народження великого гетьмана). Збірник наукових праць. – К. : Інститут історії України НАН України, 1995. – С. 25 – 39. 32. Мицик Ю.А. Анализ архивных источников по истории Освободительной войны украинского народа 1648 – 1654 годов / Ю.А.Мицик. Днепропетровск : ДГУ, 1988. – 74 с. 33. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: В 3 т. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1954. – Т.3. – 646 с. 34. Джерела до історії України – Руси. – Львів: Друкарня Наукового Товариства імені Шевченка, 1913. – Т.6. – 426 с. 35. Акты, относящиеся к истории Юго – Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею. – СПб.: Типография М. Эгтингера, 1879. – Т.11. – 820 с.

УДК 342+477

Метельова Т. О.

ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ІНВАНІАНТИ ТА ВАРІАТИВНІСТЬ ЦІННІСНИХ СИСТЕМ

Роботу присвячено аналізу взаємодії ціннісних систем чинних у соціально – політичному і культурному просторах України. Автор показує, що унікальністю української дійсності є переплетення і протиборство двох ціннісних систем, репрезентоване як по горизонталі – у територіальному їх розподілі, так і по вертикалі – у владних взаєминах.

Ключові слова: система цінностей, проблема іншого, державотворення, культурні паттерни, владні взаємини.

Работа посвящена анализу взаимодействия ценностных систем, действующих в социально – политическом и культурном пространствах Украины. Автор показывает, что уникальностью украинской действительности является переплетение и противоборство двух ценностных систем, представленное как по горизонтали – в территориальном их распределении, так и по вертикали – во властных взаимоотношениях.

Ключевые слова: система ценностей, проблема другого, государственное строительство, культурные паттерны, властные отношения.

The article analyzes the interaction between the value systems operating in the socio – political and cultural spaces of Ukraine. The author shows that the uniqueness of the Ukrainian reality is in the interlacing and confrontation

between two value systems, represented both horizontally – in their territorial distribution, and vertically – in the power relationships.

Keywords: *system of values, problem of the other, state formation, cultural patterns, power relationships.*

Розбудова або радше відбудова української державності після проголошення незалежності відбувалась у специфічних для державотворення, однак типових для посттоталітарних країн, умовах панування стереотипів тоталітарного мислення, десятиліттями насадженого, культивованого й селекційованого в громадян СРСР. Якщо оксамитовим революціям у більшості східноєвропейських країн соціалістичного табору – Угорщині, Польщі, Югославії, Чехословаччині, навіть Болгарії й Румунії передувало повільне «проростання» комунікативних – ринкових, ідейних, організаційних тощо – засад демократії (як – от, скажімо, тривале існування дрібного підприємництва в Угорщині й Югославії в епоху «розвиненого соціалізму»), що поступово формували зародки громадянського суспільства ще за панування в цілому соціалістичного ладу, то пострадянські країни поставали на місці руйнації політичного ладу і майже цілковитої відсутності подібних паростків.

Такі специфічні умови в азійській частині СРСР призвели до відродження архаїчної системи цінностей у державотворенні, що спричинило виникнення державних утворів на кшталт Туркменістану, де в середині 90 – х років тодішній президент Сапармурат Ніязов цілком феодально проголосив метою державотворення побудову розвиненого феодалізму й цілеспрямовано почав трансформувати державні структури й засади державності у згоді з проголошеною метою: перейменувавши збережену Комуністичну партію в Демократичну й очоливши її, запровадив, наприклад, десятину – обов'язкове відрахування десятої частки всіх доходів фізичних і юридичних осіб у партійну скарбницю. Якщо на початку 1992 року в цій азійській країні було увалено низку законів (про захист інвестицій, захист приватної власності тощо), які уможливлювали поступове переведення економіки на ринкові рейки, то вже 1994 року указами президента створюються щедалі міцніші бар'єри на шляху до ринку: скасовано вільну конвертацію валюти, засновано товарно – сировинну біржу з функцією надання дозволу на ввезення чи вивезення будь – яких товарів тощо. Останнє нововведення надзвичайно сприяло розквіту хабарництва та корупції. На відміну від решти пострадянських держав, Туркменістан від боротьби з цими явищами свідомо відмовився. Навпаки, під гаслом соціальної справедливості заробітну платню держчиновникам було фактично скасовано, а систему поборів і хабарів офіційно легалізовано й оголошено єдиним цілком природним джерелом їхніх доходів. Водночас запровадження приватної власності на житло й приватизація помешкань, на відміну від таких заходів у Росії чи в Україні, не потягнули за собою формування ринку нерухомості, оскільки власність виявилася умовною, таким собі осучасненим узурфруктом. Продати

нерухомість громадянин Туркменістану міг лише державі і лише за ціною й на умовах, визначених нею ж. І то лише у разі виїзду за межі країни на постійне місце проживання. Преференції ж в отриманні дозволу на виїзд мало некорінне населення: в нього було значно більше шансів виконати неодмінну умову, без дотримання якої виїхати людина якщо й могла, то без речей домашнього вжитку й покинувши приватизоване раніше житло. Умова полягала в пред'явленні гарантій від родичів у Росії (лише родичів і лише в Росії й ніде більше!) щодо можливості проживання в них емігранта. Подвійне громадянство з Росією, яке діяло на той момент (скасоване змінами до ст. 7 Конституції 2005 року), сприяло тому, що значній частині некорінного населення виїхати вдалося. Корінним же туркменам без російських родичів виїхати, а отже й отримати можливість продати житло, було практично неможливо. Виїзд же без довідки про здійснений продаж чи то власного будинку, чи то приватизованої квартири був заборонений. Як, утім, і передача їх у спадок [4, 48 – 53; 5, 87 – 101].

Прикладів таких дивних на погляд європейця (і не лише його) «новацій» у дусі повернення до прадавнього минулого, у країнах азійської частини СРСР (згадаймо тут і узбецький не проголошений і нормативно не відображений, однак цілком чинний принцип кланової організації державної влади) можна назвати безліч, і Туркменістан тут – лише особливо яскравий і граничний, сказати б, випадок. Власне, падіння тоталітарного ладу в більшості азійських республік СРСР призвело до архаїзації соціально – політичних структур, здійснюваної на ґрунті реформатування тоталітарної ж системи цінностей у відповідний – теж архаїчний бік. Невипадковості таких трансформацій ми торкнемося в подальшому викладі.

По – іншому формувалася логіка державотворення в європейській частині колишнього Радянського Союзу. Територіальна наближеність до Європи й невикорінюваність (попри всі багатодесятилітні терори, розстріли найкращих представників нації й голодомори) закарбованих у культурну пам'ять, у мистецьки витвори та філософські концепти, ціннісних засад етнонаціонального буття, суголосних тим – таки європейським, справляли свій вплив. Вивільнені від імперського пресингу етно – національні джерела ставали щодалі більше доступні для широкого споживача культурного продукту і перетворювалися на відчутний чинник державотворення.

Водночас тривале панування далекої від європейськості системи цінностей, десятиліттями тоталітарно насадженої та ідеологічно підживлюваної, зберігало за собою ментальні форпости: ціннісні засади радянського соціуму не зникли разом з руйнацією СРСР. Таким чином, формування української найновішої державності відбувалося в умовах протистояння й протиборства двох ціннісних систем, що, як виявилось, дуже швидко отримали свою територіальну й соціально – політичну локалізацію. Як показують соціологічні дослідження, що з 1994 року й до сьогодні провадяться щорічно, весь цей час одна частина України (Захід)

виразно ідентифікує себе в національних категоріях і маркером ідентифікації має переважно культурні чинники, провідні ж категорії і маркери самоідентифікації на Сході України виразно тяжіють до соціального характеру.

В інших публікаціях нам уже доводилося посилатися на ці дослідження, однак є сенс зробити це й зараз. При проведенні дослідження 2010 р. [11] соціологи запропонували респондентам 4 групи маркерів, за якими могла здійснюватися самоідентифікація: національність, політична сфера, соціально – класовий статус і релігійна ознака. Отримані результати виявилися надзвичайно цікавими й показовими. Захід і Центр (43,2% і 35,4%) мають відчуття спільності з українцями, а не росіянами чи євреями, а жителі східних і південних регіонів є ближчими до робітників та пенсіонерів (26,6% і 23,5%) [3, 118 – 129]. Наведені дані виразно демонструють не лише різницю в сприйнятті мешканців різних частин України національно – культурних цінностей та в їхній оцінці, а й відмінність сфер, щодо яких проводиться особистісна ідентифікація – з домінантою національно-громадянських та етнокультурних преференцій у західній частині країни та соціально – територіальних – у східній.

Інший, соціально – політичний вимір розподілу ціннісних систем знайшов своє відображення у політичному структуруванні та, опосередковано, у правовому полі країни. Йдеться, зокрема, про те, що особливості отримання Україною незалежності призвели до довгого переважання в її залучених до державотворення політичних формуваннях носіїв тоталітарних стереотипів мислення й управлінських рішень – комуністів і так званих «червоних директорів», які, хоч і номінально зреклися комуністичного минулого, однак світоглядно й поведінково, а передусім – ціннісно залишалися її носіями. Майже в недоторканному вигляді довго зберігався (і зберігається значною мірою до сьогодні) кадровий склад «реалізаторів рішень» - представників вищої, а особливо середньої й нижчої ланки виконавців – чиновників, очевидно цілком байдужих до політичних маркерів, але таких, чий світогляд сформовано на ґрунті тоталітарних цінностей. Відтак у той час, коли більшість населення опинилася, так би мовити, між двох систем цінностей, його «елітарна» й особливо владно – виконавча частина все ще подеколи явно, інколи ж приховано й навіть не усвідомлювано протягувала до всіх сфери суспільного життя все ті ж тоталітарні цінності, незрідка – й до законодавчих актів і цілком систематично – до управлінської практики.

Треба сказати й про відмінність ціннісних систем, що лягли в основу державотворення пострадянських країн (про які теж уже доводилося неодноразово згадувати в іншому контексті). За В. Лефевром [2, 51 – 58] існує дві базові ціннісні системи (факт, який йому вдалося встановити практично, зовсім не формулюючи щодо цього якусь попередню гіпотезу й переслідуючи у своїх дослідженнях цілком іншу мету). Перша морально-етична система, поширена, як показав В. Лефевр, серед представників суспільств відкритого типу (країн Західного світу – Європи й Північної

Америци), головною цінністю має одичну особистість, від якої її спільнота (будь – яка – не залежно від того, чи це держава, чи громада, чи нація або етнос, чи якийсь інший утвір на будь – яких засадах) є похідною. Цей основоположний принцип, це переживання одичного як цінності, що прокинулося ще за часів античності (у Давньосхідних цивілізаціях одичне переживається як негативне й неналежне – як антицінність, що відбулося в культурних артефактах Давнього Сходу та його релігійних і філософських системах), зберігається й у християнському світі Середньовіччя. Отримує воно остаточну легітимність й легальність у добу Модерну. Воно формує, так би мовити, «прикладні» або поведінкові вияви Першої морально – етичної системи – не можливість поєднання доброї мети з поганими засобами її досягнення. Людина не може бути засобом, – напише у XVIII столітті фундатор німецької класичної філософії Імануїл Кант, – а лише метою); не можна реалізувати найпрекраснішу мету, якщо задля її реалізації треба приносити в жертву інші цінності і людей як цінності.

Життя – священне, а «благочиння перед нескінченністю життя — це зняття відчуження, це співпереживання й співчуття», – розширить рамки цієї цінної системи на весь світ живого Альберт Швейцер на початку XX століття [1, 92 – 95; 14]. Лише через визнання за життям – будь – яким одичним життям – статусу цінності можна побудувати світ і своє власне життя на моральних засадах. Ми «зобов'язані співпереживати всьому живому і зберігати життя – ось найбільша заповідь у її найпростішій формі», «добро є те, що зберігає і підтримує життя; зло є те, що перешкоджає йому і знищує його. Ми моральні, якщо ми долаємо себелюбство і не дивимося на інші творіння як на щось чуже нам, якщо ми співпереживаємо і співчувати всім, що нас оточує. Тільки тоді ми перетворюємося на людей в істинному розумінні слова і володіємо етикою, яка ніколи не втрапить своєї суті, яка постійно змінюється і автономно визначає спрямованість свого розвитку», – висновує А. Швейцер [14].

Нарешті третій параметр цієї ж системи – психологічна орієнтація її носія, його налаштованість на пошук компромісу й порозуміння. Якщо інший – цінність, то моя особиста позиція з будь – якого питання, навіть, якщо вона репрезентує позицію більшої за мене певної спільноти, до якої я належу, – лише одна з можливих позицій. Тому інша позиція (позиція іншого) – теж має право на існування, не більше, але й не менше за мою чи будь – яку іншу. А отже принцип цінності одичного спонукає до пошуку компромісів і взаємовигідних, взаємозадовільних і взаємовідповідальних рішень в кожному конкретному питанні. За великим рахунком, культивована в європейському суспільстві Перша морально – етична система не сумісна з політичним і культурним месіанізмом. Похідно варто зазначити, що вона ж реалізувалася у своєму граничному виразі в теорії й практиці європейського та американського мультикультуралізму – з усіма його глухими кутами й вадами, однак і з усіма позитивами.

Друга моральна етична система, притаманна суспільствам замкненого типу (до яких належать вже згадані Давньосхідні цивілізації, багато в чому – суспільства середньовічні, навіть європейські, і значною мірою – сучасні азійські (за деякими винятками, - хоч і ці винятки зберігають певні риси своїх історичних попередників) та цілковито належать держави тоталітарні, базується на протилежній ціннісній ієрархії. Тут верхівку ціннісної системи посідає спільнота, щодо якої кожен її представник – лише похідний і вторинний. Спільнота – понад усе. А отже заради блага спільноти можна й треба жертвувати всім іншим. Принесення одиничного в жертву заради збереження спільноти в недоторканному вигляді – аж до фізичної самопожертви й, що значно страшніше, до жертвування іншими особистостями – обов'язок кожного її представника.

Тоталітарні системи дають якнайяскравіші і відомі нам не зі сторінок історичних літописів, а з власного досвіду приклади дії такої ціннісної настанови. У цьому ряду перебувають не лише ГУЛАГ і добре налагоджена (не лише в СРСР, а й у інших країнах соціалістичного табору, особливо азійських – Китаї, Північній Корей, В'єтнамі тощо) система доносів чи застосовувані під час Другої світової війни «загородзагоні», а й такі буденні факти з життя пересічного громадянина, як зневажливе ставлення до його особи, виявлюване в будь – якій сфері. Йдеться навіть не про характеристики його, громадянина, спілкування з представниками владних інституцій будь – якого рівня (і, що прикметно, що нижчий рівень «державного представника» в соціальній ієрархії, то брутальніше виявляється така зневага до іншого). Йдеться, передусім, про формальний, викликаний побутовими потребами акт комунікації однакових за своїм соціальним статусом найманих працівників різних професій – за умови, що один з них перебуває під час здійснення цього акту на робочому місці, а інший – постає як приватна особа. Самий момент приватності одного комунікатора й «публічності» другого привносить у комунікацію «владний складник», порушує комунікативну рівновагу на користь того, хто репрезентує «державні інтереси».

Для прикладу звернімося до буденної комунікації в системі «продавець – покупець», де останній і виступає як приватна особа зі своїми особними (одиничними) інтересами – на протигагу «суспільним інтересам» продавця. Перебуваючи на робочому місці, продавець – носій тоталітарної системи цінностей задалегідь негативно сприйматиме «зазіхання» одиничного (покупця) на загальне, що виявляється в самому факті існування в того індивідуальних потреб приватної особи. Продавець, через перебування на робочому місці ідентифікуючи себе з загалом, поважатиме себе лише в разі виконання вищого імперативу спільноти – «обстоювання інтересів загалу». А таке обстоювання можливе через мінімізацію особності приватної особи. Іншими словами, що більше продавець (або постачальник послуги, скажімо, начальник управління або ЖЕКу чи його електрик, сантехнік, секретарка тощо) виявлятиме зневагу до особливих потреб споживача, що більше він своїм ставленням

«уніфікуватиме» його, то вищою буде його самооцінка і кращим – психологічне самопочуття. І жодний «моральний кодекс будівника комунізму», жодні проголошені цінності протилежного гатунку, жодні заклики до чемності, ввічливості, порядності тощо ситуацію змінити не спроможні, оскільки основу тоталітарного буття становить така ціннісна ієрархія, за якої на верхівці цієї піраміди перебуває спільне, загальне, яке і на практиці, і імперативно цілком і без залишку підпорядковує собі будь – яке одичне й потребує його уніфікації та «підгонки під зразок».

Одичне, коли воно претендує на особність, на особливі потреби й прагнення, на дещо особливе, не цілком розчинене в спільному існуванні буття, є – сприймається і переживається – задалегідь злочинним. Відтак будь – які паростки одичного й особливого мають безжально винищуватися як такі, що суперечать принципу надцінності спільноти і загрожують їй самим своїм існуванням. Звідси впливає не лише можливість жертвування будь – чим (в тому числі й іншими цінностями) задля досягнення блага спільноти (її збереження в недоторканному вигляді), а й налаштованість на конфронтацію з представниками іншої спільноти – носіями іншого світогляду, інших цінностей, будь – якої іншості як такої. З погляду того, хто не є самочинним і самоцінним, будь – яка претензія на самочинність, навіть на приватну потребу підлягає покаранню, що й здійснює представник соціуму на своєму робочому місці щодо іншого преставника того ж соціуму, коли той перебуває в статусі приватної особи. За такої ситуації найвища цінність – вона ж і єдина істина, добро й краса, і вона та, що належить його спільноті, носієм, речником та впроваджувачем якої він є. Не може бути двох істин, а відтак носій іншого світогляду, іншої думки, інших ознак, навіть носій інших – приватних – потреб має бути побореним.

Така внутрішня негачія Іншого може до часу уживатися з позірною відсутністю ксенофобії, з виявами нібито приязного ставлення до нього та його толерування. Інший може слугувати об'єктом підвищеного інтересу, з ним навіть можна вести цікаві бесіди й бути добрим сусідом чи колегою. Однак ксенофобні мотиви та інтенції, зневага й знеособлення Іншого залишається в підвалинах образу того Іншого і виявляє себе на рівні буденної «оптики». Для прикладу можна навести й той факт, що за часів існування СРСР (утім, це справедливо значною мірою і сьогодні) рівень обізнаності росіян у тому, які саме азійські республіки існують у складі держави, був значно нижчий за рівень такої ж обізнаності серед українців чи білорусів, а їхня спільна (представників трьох слов'янських республік) обізнаність в тому питанні поступалася обізнаності тих же мешканців республік азійських щодо цього та щодо республік слов'янських. Уживаний нині вислів «лицо кавказской национальности» - ще один приклад такої зневаги, коли інший постає знеособленим і сприймається негативно. Власне, будь – яке судження щодо Іншого як лише представника певної спільноти («всі вони такі!») уже видає приховану та неусвідомлювану дію Другої морально – етичної системи з її глибинними

архаїчними коренями, хоч би як вони були переформатовані на модерний вигляд.

Загалом, функціонування «паттерну знеособлення» – лише один зі засобів відторгнення Іншого. Не менш поширеним є й «паттерн ототожнення», який найчастіше спрацьовує на рівні псевдотеоретичних міркувань і узагальнень: «росіяни й українці – брати, оскільки українці – це ті самі росіяни». Інший толерується не як такий, а за лише за умов прийняття певних визначальних характеристик власного соціуму: віри, ідеології, догматів, якими зцементована спільнота, і якнайбільшого зречення своєї іншості. Інший – завжди нелегітимний, – таким є ціннісне кредо Другої морально – етичної системи.

Нелегітимний Інший має бути або поборений і інкорпорований у спільноту – цінність, або – знищений. У діалозі представників полярних ціннісних систем уважне ставлення представника Першої до співрозмовника сприйматиметься тим за підступ, а аргументи на користь своєї принципової позиції – за конфронтацію. Натомість представник Першої системи буде дуже здивований і обурений тим, що на мирних переговорах опоненти нібито погоджувалися на пропозиції й були налаштовані конструктивно, однак після їх закінчення знехтували домовленостями. З погляду Другої морально – етичної системи задля досягнення мети (збереження надцінності) цілком схвалюваним є нехтування частковостями і застосування будь – яких засобів: адже мета виправдовує засоби (або «ліс рубають – друзки летять»). Що, однак, є цілковито неприпустимим і засуджуваним з позиції Першої системи.

Властива суспільствам з домінуванням Першої морально – етичної системи (вони ж – ринкові, вони ж – демократичні) апріорна світоглядна настанова на визнання розмаїття як цінності, визнання за Іншим його права бути таким як умови того, щоб мені бути самим собою, й є, за великим рахунком, вихідною ціннісною засадою існування громадянського суспільства. У загальному виразі Перша (ринкова й демократична) система зростає з легітимності Іншого й іншості, легітимності різноманітності. Для Другої – різноманітність, як і феномен Іншого, є негативною цінністю, антицінністю, що має долатися. Ось ці «ціннісні ядра» і становлять інваріанти ціннісних систем, утілення яких на практиці може бути доволі варіативним, оскільки пов'язане з їх транскрибуванням через притаманні певній спільноті (нації, етносу, локальній групі тощо) культурні паттерни. Варіативність політичної практики європейських країн, як і відмінність їхніх культур, за всієї спільності ціннісного ядра зумовлена широким полем варіативності і нетотожності знаково – символічних рядів, через які може виявлятися й виявляється спільне ціннісне ядро.

Специфікою ж української дійсності є співіснування, переплетення і протиборство двох ціннісних ядер, двох морально – етичних систем, репрезентоване як по горизонталі – у територіальному їх розподілі, так і по вертикалі – у владних взаєминах. Такої ситуації, видається, немає сьогодні в жодній країні світу.

Однак зв'язок між ціннісними засадами суспільного життя й практикою того життя обопільний: мірою соціально – політичних змін у суспільстві – і українське тут не виняток – створюється ґрунт для поширення тієї чи тієї системи. Інколи такі зрушення можна виявити й у вигляді кількісного показника. Як викладач я щороку користуюся нагодою протестувати аудиторію задля дослідження динаміки ціннісних орієнтацій студентства, вдаючися для того до опитування, в основу якого покладено розробки В. Лефевра та Е. Фромма [13]. Запитання спрямовані на виявлення оцінок ситуацій, в яких відбувається поєднання «доброї мети й поганих засобів». Варто навести кілька типових прикладів запитань щодо таких ситуацій: «Чи може лікар приховати від пацієнта встановлений ним факт того, що останньому залишився дуже обмежений термін життя?»; «Чи варто терористам, які захопили заручників, пропонувати видати їх, а самим здатися, якщо є гарантована можливість знищити всіх терористів?»; «Чи може студент підказувати своєму товаришеві на іспитах?» тощо. Опитування з 1995 року провадяться регулярно серед студентів усіх курсів на початку навчального року. Якщо в середині 90 – х років минулого століття можна було зустріти лише поодинокі випадки відповідей, ціннісний склад яких відповідає Першій морально – етичній системі, загалом же понад 80% аудиторії репрезентувала Другу, то уже на початок ХХІ ст. спостерігалася рівновага (50% на 50%) відповідей, на сьогодні ж пропорція їх тотожна ситуації 1995 року з протилежним знаком – 80 і більше відсотків носіїв Першої морально – етичної системи і 20 і менше – Другої. Відтак можна з великою часткою впевненості говорити про поширення в нашому суспільстві ціннісних засад, притаманних Першій морально – етичній системі і, відповідно, демократичному суспільству.

Однак якщо в суспільстві в цілому, на рівні його громадянських структур можемо говорити про позитивну тенденцію у ствердженні європейських цінностей, то ситуація в структурах влади оптимізму не викликає. Одним з виявів зазначеної вище специфіки української ситуації, що полягає в протидорстві двох морально – етичних систем, є й доволі напружені взаємини між владою й громадянським суспільством.

Навіть побіжний погляд на контрадикторний характер співіснування двох інваріантів цінностей через їхній вияв у найновішій політичній історії України яскраво демонструє, що і найдемократичніші досягнення у законодавчому забезпеченні демократизму та того, що називаються правовою державою, на практиці, якщо й не зовсім перетворюються на протилежне, то, принаймні отримують гібридний вигляд. Прикладів можна наводити безліч, однак обмежимося кількома.

Місцеве самоврядування, громадянське суспільство та владні структури. Намагання мінімізувати відцентрові чиновницькі тяжиння й регіоналізацію країни призводить до зареґламентованості системи місцевого самоврядування з боку держави, на що Україні неодноразово вказували в Рекомендаціях Постійної конференції місцевих і регіональних влад Європи (8; 9; 10). Доречно зазначити, що процеси, що нині

відбуваються в правовому полі держави, з цього погляду викликають велике занепокоєння. Указами Президента, зокрема, про повноваження того чи того вищого органу виконавчої влади [12], постановами Кабінету Міністрів України [6] фактично змінюється й до цього часу не збалансоване правове поле держави – в бік урізування повноважень місцевого самоврядування і звуження реальних контрольних щодо влади можливостей структур громадянського суспільства. Звужуються навіть визначені законами повноваження центральних органів виконавчої влади – в напрямі їхнього перерозподілу на користь державних адміністрацій. Сьогодні в країні будується нова державна вертикаль, функціонування якої, зменшуючи поле реалізації місцевого самоврядування й громадянського суспільства, створює перешкоди для подальшого поширення й укорінення Першої морально – етичної системи – системи, яку зазвичай називають системою європейських цінностей.

Дозвільна система. Прагнення її уніфікації і викликане об'єктивними потребами та задеклароване спрощення для суб'єктів підприємницької діяльності під час спроби реалізації цих намірів у вигляді законопроекту [7] призвело лише до закладеного в проект збільшення рівня зарегламентованості отримання дозволів, і до вельми серйозних для утвердження демократичної системи цінностей наслідків. Серед них – знецінення життя. Запланована законодавчо «уніфікація дозволів на відстріл», якою фактично легалізувалося «добування» будь – яких тварин (в тому числі внесених у Червону книгу та домашніх тварин – компаньонів) у будь – який час і будь – якому місці без винятку (а, отже, й у населених пунктах) за спрощеною системою – лише за наявності дозволу, виданого держадміністрацією викликала низку протестів громадськості і здійснила свій внесок у зростання соціальної зневіри й тривожності. Щоправда, на сьогодні новий склад Верховної Ради не вніс до порядку денного його роботи цей законопроект на друге читання. Що, однак, не гарантує його появу і, зрештою, ухвалення. Отже, з одного боку, держава нібито рухається до щодалі більшої комунікативної відкритості, зокрема, ринкової, з другого – маємо постійні рецидиви «прориву» в дійсність Другої морально – етичної системи з її знеціненням особистості й життя.

Прояви негативних, шкідливих для ствердження європейських цінностей у суспільному житті тенденцій у нормативно – правовому просторі України свідчать: протистояння ціннісних систем, коли воно має характер явища не дифузного, а локалізованого в територіальному та соціально – стратифікаційному вимірах, має своїм наслідком надзвичайно нестійкий стан суспільства, таку собі перманентну «точку біфуркації». У такій ситуації перебіг соціально – економічного, політичного, культурного тощо розвитку країни є нелінійним і не прогнозованим, а його логіка – непередбачуваною.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Калягин А.Н., Блохина Н.Н. «Благоговение перед жизнью» доктора Швейцера (к 130 – летию со дня рождения) // Сибирский медицинский журнал. – Иркутск, 2004. – Т. 49. № 8. – С. 92 – 95. 2. Лефевр В.А. От психофизики к моделированию души // Вопросы философии. – 1990, № 7. – С. 51 – 58. 3. Метельова Т.О. Національна ідентифікація в українському та європейському вимірах / Т.О. Метельова / Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / за редакцією д.і.н., проф. А.І. Кудряченка. – К.: Фенікс, 2011. – 632 с. 4. Метельова Т.О. Орвелл відпочиває // Народний депутат, 2006. № 4 (16). – С. 48 – 53. 5. Метельова Т. «Халк, Ватан, Туркмен баши»: антитеупія XXI – го століття // Сучасність. – 2006. – № 7. – С. 87 – 101. 6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації» від 26 вересня 2012 р. № 887. 7. Проект Закону про реформування та вдосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального і невиснажливого використання природних ресурсів та екологічної безпеки, зменшення регуляторного тиску на суб'єктів господарювання № 9139 від 9 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?pf3516=9139&skl=7. 8. Рекомендація 102 Постійної конференції місцевих і регіональних влад Європи «Про стан місцевої й регіональної демократії в Україні», 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua>. 9. Рекомендація 113 Постійної конференції місцевих і регіональних влад Європи «Про відносини між громадськістю, місцевою радою й виконавчою владою в місцевій демократії (інституційні рамки місцевої демократії)», 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coe.kiev.ua>. 10. Рекомендація 138 Постійної конференції місцевих і регіональних влад Європи «Про стабільні регіони в контексті глобалізації», 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua>. 11. Українцями себе ідентифікують 70% жителів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://clipnews.info/newstopic.htm?id=13632>. 12. Указ Президента України № 452/2011 Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України від 13 квітня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/13433.htm>. 13. Фромм Э. Иметь или быть. М: АСТ, Астрель, 2010. – 320 с. 14. Швейцер А. Этика сострадания. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://marsexx.ru/tolstoy/schweitzer-propoved.html>.

УДК 342+477

Горєлов М.Є., Рафальський О.О.

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В ХХ СТОЛІТТІ

У статті проаналізовано три основні напрями української національної ідеї: націократичний, класократичний та соціалістичний, які позначилися на цивілізаційному розвитку країни в ХХ столітті.

Ключові слова: Україна, національна ідея, нація, цивілізаційний розвиток.

В статтє проанализированы три основных направления украинской национальной идеи: нациократическое, классократическое социалистическое, которые сказались на цивилизационном развитии страны в ХХ веке.